



سازندگان جبهگان ایرانی-اسلامی



... جان پری ...

# کریم خان زند

---

کاظم فیروزمند



Perry, John P	: پری، جان آر، ۱۹۴۲ م.	سرشناسه
کریم خان زند / جان پری؛ ترجمه: کاظم فیروززنده	: کریم خان زند / جان پری؛ ترجمه: کاظم فیروززنده	عنوان و نام پدیدآور
: تهران: نامک، ۱۳۹۴.	: تهران: نامک، ۱۳۹۴.	مشخصات نشر
: ۱۸۴ ص.: مصور.	: ۱۸۴ ص.: مصور.	مشخصات ظاهری
: سازندگان جهان ایرانی - اسلامی؛ ۱.	: سازندگان جهان ایرانی - اسلامی؛ ۱.	فروست
: 978-600-6721-39-2	: 978-600-6721-39-2	شابک
	: وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا.	
: ۱۱۱۳-۹۱۱۱۳-۱۱۹۳ ق.	: کریم خان زند، شاه ایران، ۱۱۱۳-۹۱۱۱۳-۱۱۹۳ ق.	موضوع
: ۱۲۰۹-۱۱۶۳ ق.	: ایران - تاریخ - زندیان، ۱۱۶۳-۱۲۰۹ ق.	موضوع
: ۱۳۲۷ - مترجم.	: فیروززنده، کاظم، ۱۳۲۷ - مترجم.	شناسه افزوده
: DSR ۱۲۸۹/۴ ۱۳۹۳	: DSR ۱۲۸۹/۴ ۱۳۹۳	رده‌بندی کنگره
: ۹۵۵/۰۷۳۲۰۹۲	: ۹۵۵/۰۷۳۲۰۹۲	رده‌بندی دیویی
: ۳۷۵۶۵۲۷	: ۳۷۵۶۵۲۷	شماره کتابشناسی ملی

این کتاب ترجمه‌ای است از  
Karim Khan Zand  
John R. Perry  
Oneworld Publications, ©2006.

نامک در زبان پهلوی ... کتاب و نام است.  
تلفن: ۶۶۴۱۷۶۳۶



مجموعه سازندگان جهان ایرانی - اسلام - ۱  
دبیر مجموعه: مرتضی هاشمی پور

### کریم خان زند

نویسنده: جان ر. پری  
ترجمه: کاظم فیروزمند

طرح جلد: پرویز بیانی  
حروفچینی و صفحه‌آرایی: حروفچینی‌ها (امید سیدکاظمی)

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۲۵۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۷۲۱-۳۹-۲ ISBN: 978-600-6721-39-2

همه حقوق برای این اثر محفوظ است  
تکثیر یا تولید مجدد آن کلاً و جزئاً به هر صورت  
(چاپ، فتوکپی، الکترونیکی، صوتی)  
بدون اجازه کتبی ناشر ممنوع است و پیگرد قانونی دارد  
دفتر فروش: ۶-۵-۶۶۴۷۷۴

## یادداشت دبیر مجموعه

هدف مجموعه سازندگان جهان ایرانی - اسلامی آشنا ساختن افراد غیر متخصص و علاقه مند به پژوهش های مستند و دقیق درباره تاریخ و تمدن ایران و اسلام است.

مجموعه حاضر در اصل بر افت از مجموعه سازندگان جهان اسلام به سرپرستی استاد فقید خانم پاتریس اکرون است. بعد از درگذشت ایشان خانم زابین اشمیتکه و محمد الرهیب سرپرستی مجموعه را برعهده گرفتند. ما شخصیت های مرتبط با فرهنگ ایرانی را انتخاب کردیم و دست به کار ترجمه شدیم. ممکن است اثری در این مجموعه به فردی غیر ایرانی اختصاص داده شده باشد، ولی آن فرد به دلایل مختلف در وجوه گوناگون در تاریخ و فرهنگ ایرانی مؤثر بوده است. لذا بی هیچ جانبداری و تعصب و تنها با تأکید بر عوامل تاریخی و نرسدات در روش تحقیق مجموعه آثار منتشر شده را انتخاب کرده ایم. درست است که این مجموعه به دست متخصص و صاحب نظر در هر موضوع فراهم آمده است ولی - همان طور که ملاحظه خواهید کرد - علاوه بر پژوهشگران علاقه مندان و غیرمتخصصان هم از آن بهره مند می شوند. روش درست و کاویدن منابع و اسناد از جمله ویژگی های کتاب های مجموعه سازندگان جهان ایرانی - اسلامی است. بر خوانندگان هشیار پوشیده نیست که با شناخت و درک درست از گذشته و با آگاهی و تأمل در روزگار امروزمی توان آفقی های درخشانی را پیش روی ترسیم کرد. امید است مجموعه حاضر

هم اطلاعات و دانش خوانندگان علاقه‌مند را بیفزاید و هم دانشجویان را درسی در روش تحقیق باشد، و همچنین صاحب‌نظران را با آثار جدید پژوهشگران غیرایرانی هرچه بیشتر آشنا سازد.

مرئضی هاشمی پور

www.ketab.ir

## فهرست مطالب

- ۱۱ ..... پیش‌گفتار
- ۱۳ ..... ۱ ایران و جهان در قرن ۱۰ هجری
- ۱۷ ..... ایران و مردمانش
- ۲۳ ..... سلسله صفوی
- ۲۸ ..... نادرشاه افشار
- ۳۱ ..... شهادت اول شخص: شیخ حزین
- ۳۵ ..... ۲ بازگشت زندیه
- ۳۷ ..... لُرها به خانه برمی‌گردند
- ۴۰ ..... مدعیان صفوی
- ۴۴ ..... قاجارها وارد می‌شوند
- ۴۸ ..... مدعیان گمشده و پیدا شده
- ۵۱ ..... ۳ تسخیر شمال ۱۷۵۹-۱۷۶۳
- ۵۲ ..... فتوحات محمدخان و شیخ علی‌خان زند
- ۶۰ ..... شهادت اول شخص: لوسیور سیمون

- ۶۳ ..... بیطرفی قاجارها
- ۶۵ ..... آذربایجان: شکست آزاد و فتحعلی خان
- ۴ ثبات مرکز، ۱۷۶۳-۱۷۶۶ ..... ۷۱
- ۷۳ ..... تلافی و کشتار
- ۷۶ ..... بازپس گیری جنوب: شورش زکی خان زند
- ۷۹ ..... لار، یزد، و کرمان: دو تقی
- ۸۵ ..... همدان، زنجان، چارها، ۱۷۵۹-۱۷۷۷
- ۵ خلیج فارس و - زرتان ..... ۸۹
- ۹۱ ..... جزیره خارک: هندی ها و میرمهنا
- ۹۵ ..... داستان واره هوشدار: «ستم التواریخ»
- ۱۰۱ ..... بنی کعب
- ۱۰۳ ..... جنگ با پاشالیک بغداد، ۱۷۷۴-۱۷۷۹
- ۶ مرگ کریم خان و جانشینی اش، ۱۷۷۹-۱۷۹۵ ..... ۱۱۱
- ۱۱۴ ..... حکومت زکی، صادق، و جعفرخان زند (۱۷۷۹، ۱۷۸۹)
- ۱۱۷ ..... لطفعلی خان زند (۱۷۸۹-۱۷۹۴)
- ۱۲۱ ..... شهادت اول شخص: مستر جونزو الماس های لطفعلی خان
- ۱۲۶ ..... فتح قاجار
- ۷ حکومت ایالتی و روابط خارجی ..... ۱۳۱
- ۱۳۳ ..... نگاه به نواحی غربی
- ۱۳۶ ..... کناره خزر و آذربایجان
- ۱۳۹ ..... گرجستان و ماورای ارس: در مدار روس
- ۱۴۳ ..... ترکیه عثمانی و هند

۱۴۵	کمپانی های هند شرقی هلند و فرانسه
۱۴۶	کمپانی هند شرقی بریتانیا
۱۵۱	۸ منش و دستاوردهای کریم خان
۱۵۱	وکیل الرعایا
۱۵۶	خط مشی های دینی
۱۶۰	بازسازی اقتصاد
۱۶۳	بازسازی شیراز
۱۶۸	هنر و فنون
۱۷۰	افسانه و میراث
۱۷۵	کتابنامه
۱۸۱	فهرست اعلام

www.ketaboo.ir



## فهرست تصاویر

- ۱۵ ..... تمثال معاصره یم بان زنا
- ۲۴-۲۵ ..... نقشه ایران در عهد حکومت نوابه
- ۶۷ ..... تصویر ۱. «قصر قجر»، قصر کرمان در تهران
- ۷۵ ..... تصویر ۲. وکیل با خویشان و دربار بازرگان
- ۱۱۳ ..... تصویر ۳. شجره سلسله زند
- ۱۱۸ ..... تصویر ۴. لطف علی خان زند
- ۱۶۴ ..... تصویر ۵. نقشه شیراز در زمان کریم خان زند
- ۱۶۶ ..... تصویر ۶. گوشه ای از ارگ شیراز
- ۱۶۷ ..... تصویر ۷. بازار وکیل

## پیش‌گفتار

کریم خان زند سرکرده فروپایه یک ایل شبانکاره گمنام بود که بخش اعظم ایران را زیر فرمان درآورد. شیراز را پایتخت خود قرار داد و در سال‌های اخیر قرن هجدهم (۱۷۵۱-۱۷۹۴/۱۱۶۴-۱۲۰۵) سلسله‌ای کوتاه‌مدت تأسیس کرد. نام و آوازه او نه به خاطر جنگ‌های بربر و کهن‌نوی‌های بی‌رحمانه که مشخصه پیشینیان و جانشتیان او بر مسند قدرت است بلکه به خاطر خرد و شعور عملی، تواضع ایثارگرانه، و انسانیتی بی‌غرض در نخستین تاج و رعایا است. او در ایران به مردی نیکوخصال شهرت دارد که پادشاه خوبی شد و هم‌زمان خوب ماند؛ آرامش، رونق و عدالت را که سخت مورد نیاز بود، در پی نیم قرن داریا، آشوب دوباره برقرار کرد. او را صمیمانه «وکیل» می‌نامند که به معنی نایب‌السلطنه است. او عنوان «شاه» را نپذیرفت (و بدین سان خاطره‌اش حتی در جمهوری اسلام نیز بی‌فایده ماند که اصولاً لفظ «شاه» را مذموم می‌دانند) - اما معنی حقیقی «وکیل» از نظر کریم خان بسی فراتر از معنای سنتی آن است، که در فصل ۸ بدان می‌پردازیم.

دورهٔ زندیه دورهٔ گذار بود. زمانی که ایران می‌خواست وارد عصر مدرن شود - خود را به لحاظ جغرافیایی و اقتصادی، با تماس مستقیم و منظم با قدرت‌های اروپایی که سیطرهٔ امپراتوری و تجاری خود را در چهارگوشهٔ گیتی می‌گسترده، دوباره تعریف کند، و در داخل، بین دو آیین رقیب شاه و شیعه، تعادلی جدید ایجاد کند. ورود ایران به عصر مدرن را معمولاً در عصر قاجار، سلسلهٔ ماقبل آخر ایران، می‌دانند

(بنگرید به نیکی کدی، ایران عصر قاجار و برآمدن رضاخان ۱۲۱۰-۱۳۴۴ق).<sup>۱</sup> در واقع، بسیاری از شرایط و لوازم بقای ایران پس از فروپاشی امپراتوری نادرشاه، صرف‌نظر از تجدید حیات و انسجام دوباره‌اش، از قبل در زمان وکیل فراهم شده بود. دست‌کم چندان‌که برای از سرگذراندن دوره فترت کوتاه‌مدت اما خونین انشینیان بلافصل او و جنگ‌شان با آغامحمدخان کفایت کند. این شرایط شامل اداره اداری و دیوانی، وحدت مذهبی، و روابط دیپلماتیک و تجاری با همسایگان قزاق، روس، عثمانی و هند بریتانیا) بود.

حیات تاریخی مذکور در این کتاب اکثراً از منابع معاصر: وقایع‌نامه‌های ایرانی، نامه‌ها، کتاب‌های تاریخ، فرانسی، هلندی، روس و جزاینها که از سرزمین‌های روس بارزید کرده‌اند، و خاطرات ایرانیان و ارمنیان مقیم و مهاجر، گرفته شده است. زیر عنوان «شهادت اول شخص»، نقل قول‌ها و خلاصه‌هایی از سخنان افرادی که بعضی از این نویسندگان یا اوضاع مذکور در آن فصل را شخصاً تجربه کرده‌اند می‌توان یافت. منابع ذکرشده و آثار دست‌دوم عمده در کتابنامه فهرست شده است...

می‌ماند این‌که یاد کنم از تشویق و تریبی که در اواخر سال‌ها از ناحیه بازماندگان طایفه زند (و اعیان آزادخان افغان) برای تریبی و معری تاریخ کریم خان و زندیه دیده‌ام. بازماندگان زند که در سرتاسر ایران و در خاصه در خراسان از پیروزی قاجارها پراکنده شدند، دارنده میراثی پرشکوه و پراچ هستند که نباید فراموش کرد. اگر این کتاب در حفظ این میراث کمکی به آنان و فرزندان آنان بکند و خواننده بیشتری را علاقه‌مند سازد، به هدف خود دست یافته است.